

Esinetutkimus –murheenkryynistä yhteiseksi ilonaiheeksi

Mervi Suhonen

Iloiset esineet – suomalaisen arkeologian syrjäytyjät?

Arkeologin tie muinaisen ihmisen sydämeen kulkee esineiden kautta. Millainen on esineen tie arkeologin sydämeen? Esinetutkimus on viime vuosina jäänyt suomalaisen arkeologian marginaaliin. Voittamattomia esteitä ilon elvyttämiseen ei ole. Päinvastoin: maamme esinetutkijoiden uranuurtajasukupolven verrattuna ulottuvillamme on kosolti enemmän aineistoa, moninkertaisesti vertailumateriaalia ja välineet sen tavoittamiseen lähes kädenkänteessä, enemmän analyysimenetelmiä kuin osaamme käyttääkään ja vuosikymmenten teoreettinen keskustelu. Tarvitaan tekijöitä ja iloista mieltä.

Ammattiarkeologillakin on oikeus aarteiden löytämisen iloon! Metallilöytöjen äärellä tutkijan silmät saavat kiilua kuin poikakirjan merirosvolla. Nyt meistä tulee rikkaita – tietovaranto rikastuu. Mitä enemmän esineitä, sitä suurempi riemu. Ja jaettu ilo on moninkertainen ilo.

Miksi siis olemme jo vuosikausia vietäneet muinaiskalutieteen alakuloista muistojuhlaa? Suggestioimme itsemme uskomaan, että on pula-aika. Hieman kademiehellä luemme tutkimushistoriaa klassikkokaivausilta, joilla kulttuuriesihistoriamme roolihahmot puettiin ”itäbalttilaiseen” koruloistoon ja varustettiin ”germaani”aseilla. Maailmaa nähneet skandinaavipäälliköt ja ylväät hä-

mäläis- ja karjalaisemännät ovat näyttämöillä edelleen, mutta me, kulttuurihistoriallisen arkeologian taakse jättäneet tutkijat, tahtoisimme ymmärtää ihmisiä ”oikeasti”, emme kirjoittaa muinaisnäytelmiä.

Mutta kannamme muinaiskorujen plagiatteja häikäilemättä ”omina” ryhmäidentiteettiattributteinamme (Sihvo 2003; Sinihameet, kultavyöt 2003). Maailmalla tapamme kansalliseepoksemme nimeä kantavan koruvalmistajan tuotteiden ”barbaarisia” jäljitelmiä. Mutta miten hyvin tunnemme muita muinaisuuden seppämestareita kuin sen satuseppo-Ilmarisen, joka kivimäessä toivottavasti paraikaa takoo meille rahasampoa? Suojautuuko suomalainen arkeologi muinaismiekan iskua kilpensä taakse?

Arkeologia seuraa yhteiskunnan dynamiikkaa: meilläkin on oma vanhustenhoito-ongelmamme. Maalöytökokoelmiemme ensimmäiset tulokkaat ovat juhlineet satavuotista varastolaatikoissa lojumistaan jo aikaa sitten eikä kukaan käy heitä katsomassa. Löytövarastojen ”nuorisio” – uudet upeat kaivauslöydöt – ovat syrjäytymisvaarassa. Museoviraston löytövarastossa tiedonhakua palvelee parhaiten ihmiskunnan vanhin konsti: suullinen perimätieto. Nykyisten löytövuorten kaoksenhallintaan ja logistiikkaan tarvittaisiin pussillinen uudempiakin keinoja.

Artefaktit olivat esihistoriallisten yhteisöjen selviytymisvälineitä ja selviytymisen edellytys ne ovat muinaisuuden tutkijalle-

kin. Esineistön järjestelmällinen tunteminen on meille apuväline, kun yritämme pärjätä menneisyystiedon paikoin kovin eksyttävissä erämaissa.

Mahdollisuutta artefaktiaarteiston muuntamiseen varastohyllyjen painolastista käyttökelpoiseksi menneisyudentutkimusvälineistöksi ei ole menetetty. Arkeologipäivillä 2007 käytiin optimistisen puheenvuoron rautakautisten metalliesineiden puolesta. Pidetään työkalut terävinä!

Paalutusta

Esinetuntemus on paalutettava tukevaksi perusaineiston typologioilla. Vasta sen päälle on järkevää laskea deskriptiiviset ryhmittelyt, mm. kronologisesti ja alueellisesti rajattujen tutkimusaiheiden aineistoesittelyt. Perustan on kestettävä uuden löytöaineiston paino. Toisaalta sen on oltava niin yksinkertainen, että tarvittaessa on helppo rakentaa jatko-osia kuin kirjajhllystöö. Käyttökelpoisuuden ehdoton edellytys ovat osuvat suomen- ja vieraskieliset hakutermit.

Eräät esineitä tyypittelevät klassikkoartikkelit ovat hyvin tervattuja tukipaaluja, joita tutkimushistorian vuosikymmenet -- ehkä vuosisadatkaan -- eivät lahota (Ailio 1922; Salmo 1956 jne.). Mutta uudet haasteet eivät silti ole vähäisiä. Esineaineistot kasvavat kuin korallit. Tiedon karttuessa tieteen vedet näyttävät usein aluksi samentuvan, kunnes uusi aines sedimentoituu. Tarkentuvat analyysimenetelmät kääntyvät helposti itseään vastaan: mitä tarkemmin mikroskoipoimme, sitä enemmän epäpuhtauksia näkyy. Kun arkeologia tutkimushistorian romanttisten alkuvuosikymmenten jälkeen on aikuistunut, lapsenomainen snorkkelisukeltelun riemu on kadonnut ja tuntuu helpommalta jäädä rantahiekalle loikoilemaan.

Ensimmäiset kertojat, jotka kirjoittivat Suomen esihistorian tieteellisesti uskottavaksi kronologiseksi kokonaistarinaksi, ansaitsevat kiitoksemme joka kerta, kun heitä siteeraamme. Suuren kronologian julkaiseminen

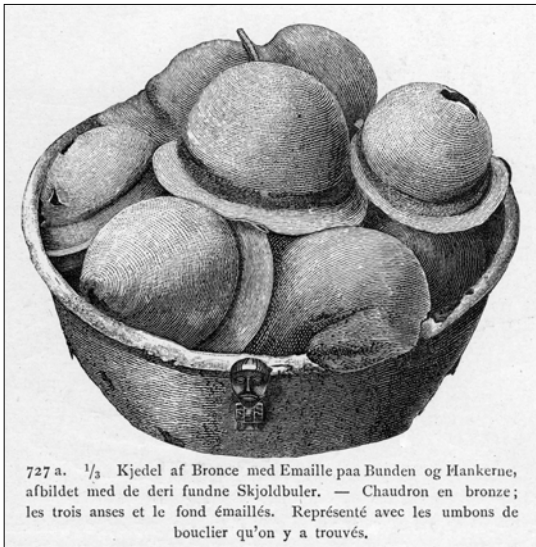
sai esihistorian ehkä näyttämään Atlantikselta, joka vihdoin nousi näkyviin (Kivikoski 1961). Mutta tulkinta on aina taru. Atlantis upposi eikä se uudelleen noustessaan ole enää samanlainen. Esihistoria on kirjoitettava uudelleen, uudelleen ja uudelleen. Kymmentuhatuotisen panoraaman maalaajaehdokkaita on niukasti — ymmärrämme, miksi (uutinen apurahasta Suomen esihistorian ja varhais historian yleisesityksen kirjoittamiseen!: Ajan kohtaista. Muinaistutkija 4/2007, 58).

Onneksi menneisyyskuvat eivät ole virtuaalisia, yhdestä napinpainalluksesta tuhoutuvia. Uudistajien ei tarvitse aloittaa aivan rakennuspuiden kasvatuksesta asti (Huurre 1979). Mitä ovatkaan esihistorian kertojan työkalut — esineitä!

Suurteoksissa esihistoria pysäytetään liikkumattomiksi kuviksi, joista parhaat ovat kuin kansakoulun kuvatauluja: monelle oppijasukupolvelle tuttuja (Suomen historia I 1984). Muhkeita monografioita on mielikuvien rakentajina vaikea kuvitella täysin korvaamaan edes samansisältöistä elektronista vaihtoehtoa. Nykyaikaiseen tietotarjontaan tottunut lukija haluaisi kuitenkin mielellään klikata kuvaa ja päästä sen taakse. Takaameko itsellemme ja muille halukkaille välineet toisenlaisten näkemysten rakentamiseen? Tuommeko arkeologisen aineiston 3. vuosituhannelle kunniakkaasti ja sen elinkelpoisuuden tulevaisuudessakin taaten? Etsiesämme yhä uusia menneisyyteenkatsojamenetelmiä, jotka entisestään laajentaisivat ja joustavoittaisivat sinänsä jo labiileja postmoderneja ajattelutapoja, emme voi väistää sitä, että futuristisimmankin humanistin on pystytettävä ajatusakrobatiatelineensä kovalle empiiriselle kamaralle. Ilman tukevaa otetta työkaluistamme, arkeologisista artefakteista, jääme haaveilemaan vain unenomaista menneisyyskuvista.

Kulttuuri- ja luonnontiedettä

Kun muinaistieteemme uuden arkeologian räihävuosien ja tietoteknistyvän prosessualismin

Kuva 1. Tutkimattomia ovat maanlaiset aarteet. Kattilallinen kilvenkupuroita muinaisoturin laivahautauksesta on "kuuma" löytö, josta ammentaessaan esinetutkijan on pidettävä päänsä kylmänä (Kuvallähde: Rygh 1885b: 727a, ks. myös Rygh 1885a: 37).

jälkeen on ”pehmenyt”, voimat jatkuvasti kasvavan esineistökuorman kuljettamiseen ovat joutuneet koetukselle. Ovatko artefaktit liian raskaita menneisyydentulkinnan hermeuttisvärätteissä nousupyörteissä kieppuvi- en purjekoneiden kannettaviksi?

Miksi esineaineistojen tutkimus herättää mielikuvia epämuodikkaasta ja kuivasta artefaktipyörittelystä? Esineistön ryhmittely muoto-, mitta- ja muiden teknisten ominaisuuksien perusteella edellyttää artefaktien nyppäisemistä hetkeksi irti esimerkiksi muinaismentaliteettipohdiskeluista, mikä saattaa tuntua metodiselta paluulta lyijykynän aika-kauteen.

Artefaktitutkimuksen mahdollisissa lähestymistavoissa näkyy nykyaerkeologin näkökulmamahdollisuuksien koko kaari. Kulttuurintutkija kohtaa toiseuden tasa-arvoisena: muinaisyhteisöä ei voi pakottaa muottiin. Mutta ei matemaattis-tilastotieteellinen systematisointikaan ole menneisyydentutkimuksessa niin riskialtista ja väheksyttävää kuin millaiseksi se näyttää Suomessa kontaminoituneen.

Onko esinetutkimuksen ylle laskeutunut tomu, koska artefaktit ovat liian tiukasti kiinni sukupuidensa oksissa? Evoluutiivisuus assosioituu kehitysajatteluun — ja sehän on

organisaatiouudistushöykytyksissä kärsinyt näillä näkymin peruuttamattoman uskottavuus- ja arvostusinflaation. Mutta luonto on Darwinin 300-vuotisjuhlien jälkeenkin edelleen evolutiivinen. Myös kulttuurissa uudet keksinnöt rakentuvat entisten varaan.

Yksittäisen artefaktin tutkimus on toisaalta arkeologiaa luonnontieteellisimmillään, toisaalta mitä tulkitsevinta dialogia menneisyyden kanssa (esim. Creutz 2003). Valmistusteknologiat ovat atominkovaa kemiaa ja fysiikkaa. Kivi ei lohkea miten tahansa, taipuisinkin astiasavi protestoi taitamattoman tekijän toilaus- ja viimeistään poltossa pokahtaessaan. Metallin mestarit tiesivät raaka-aineensa käytössänsä ja valoivat kauneushanteita meillekin säilyneeseen muotoon. Arkeologinen koriste- ja muotokielen tulkinta on taiteentutkimusta, tulkinnan verbalisointi joskus jopa sanataidetta.

Herkulliset kirjoitukset mitä kiehtovimmista esineryhmistä välittävät iloa, jota tulkitsija menneisyyteen raikkaasti avautuvan ikkunan avatessaan on tuntenut (esim. Sipiläinen 2002; 2003). Rautakauden korustossa ja aseistuksessa on kuitenkin monia niin oleellisia, uudenaikaista käsittelyä odottavia esinekategorioita, että aineisto vaatii perinpohjaista penkomista myös tunkkaisemmissa

sisätiloissa. Toimeen tarttuminen kavahduttaa, sillä epäonnistumisen vaara näyttää uhkaavan. Täydellinen järjestys näyttää mahdottomuudelta.

Ongelmatonta esinetytologiaa tuskin voi olla olemassakaan. Tiedämme tuskallisen hyvin, etteivät eri periodien esineistöistä laaditut ryhmittelyt nivelly keskenään ellei saumakohtiin nimenomaan tehdä siltoja ja kahluupaikkoja. Sama esineistö voi marssia esiin niin erilaisissa muodostelmissa, että joukkojen jäseniäkin voi olla vaikea tunnistaa samoiksi. Tapoja systematisoida empiiristä maailmaa on lukemattomia, joten rinnakkaissysteemiin kuuluvien kategorioiden tunnistaminen sisällöltään päällekkäisiksi edellyttää jokaisen järjestelmän terminologian hallintaa kahden kielen sanakirjan tavoin.

Sirkku Pihlman kirjoitti väitöskirjansa kansainvaellus- ja varhaismerovingiaikaisista aseista välttämällä esinemuotojen sellaisia nimiä, jotka viittaisivat löytöpaikkaan tai levintään. Esimerkiksi Vendelkupuroina tunnetut kilven metallikupurat kuuluvat esineen mittasuhteisiin ja mittoihin perustuvan jaottelun ryhmään 3. Kuvailevammin Pihlman kirjoittaa niistä nappilakisina kupuroina. Kesken rautakauden Yliskylän tyyppin keihäänkärki on Pihlmanin keihäänkärkiryhmittelyssä A10 (Pihlman 1990:88-110, 126-136).

Appellatiivien lisäksi Pihlman välttää jopa vakiintuneita propreja. Angot ovat hänen tekstissään ruodollisia väkäsellisiä keihäänkärkiä. Ratkaisu on perusteltu, koska Pihlman nimenomaan perustaa aineiston käsittelynsä esineiden mittoihin ja mittasuhteisiin. Näin hahmottuu erilaisia perustyyppisiä, eräänlaisia aseiden ”idean” toteutumia. Eri alueiden vertailu ei tästä välttämättä helpotu: prototyyppit erilaisine variaatioineen ovat kyllä tunnistettavissa kansainvälisestä kirjallisuudesta, mutta terminologiaviidakko tihenee. Pihlman (1990:137) toteaa selvin sanoin, että esimerkiksi kaikki hänen käyttämänsä ulkomaiset keihäänkärkiryhmittelyt ovat itsenäisiä eivätkä pohjautu toisiinsa tai muutoinkaan pyri yhteismitallisuuteen.

Kesken rautakauden asetutkimuksen

klassikkomme, Helmer Salmon väitöskirja on teoreettis-metodisesti katsottuna reliikki. Empiriapohjaisesti ja alun perinkin lähinnä deskriptiivisesti määritellyistä esineryhmistä eräät ovat jääneet parin kolmen löydön kurioositeiteiksi (esim. Salmo 1938:205-207: zwei baltische Lanzenspitzen). Kirjavalle terminologialle ei kuitenkaan ole rakennettu oikaisua. Esimerkiksi nimitys ”die Lanzenspitze wie Aspelin 1651” sopii käyttöön edelleen (mm. Salmo 1938:241-247; Uino 1997:379). Näin Aspelinin rauta-aikaisten esineiden kuvasto (1880) ahkeroi elävänä teoksena, vaikka alkuperäinen kirja saattaa olla nuorimmille tutkimuksenharjoittelijoille jopa tuiki tuntematon.

Mahdollisimman neutraalilla termistöllä vältetään esineistön naulautumista kiinni tulkintaan. Esimerkiksi kilvenkupuran nimitäminen korkeaksi tankolakiseksi ryhmän 2 kupuraksi on nykyaikainen vaihtoehto sen kutsumiselle suomalaisiksi kupuratyypiksi (Salmo 1938:271-286; Pihlman 1990:126-136). Kirjallisuuteen pitkän ajan kuluessa kotiutuneiden termien määrätietoinen karsinta silti puristista kielenhuoltoa, joka ei toimi.

Ihanat esineet rannalla

Arkipäiväisessä kuravellissä ammattiarkeologi painaa päivästä toiseen motivaatiopalkeita ylistämällä, miten upeita palaneen luun fragmentteja ja palaneen saven murusia kavaajat jaksavatkaan löytää. Entä kun maasta putkahtaa ehjä metalliesine ja ammattilaisenkin sydän sykähtää? Katsokaa, miten pullea kilvenkupura, mikä hehkeä helmi! Juodaan pullakahvit!

Hys, lehdistön edessä on pitäydettävä peruslukemilla – esineestä tulee ”kaikkein vanhin, arvokkain, harvinaisin” meidän sitä mainostamattammekin... Parempi pakata aarre kauniisti jääkaappiin ja todeta, että tuleva tutkimus sitten selvittää. Siihen asti laitetaan suu supummalle.

Kultaisen Karjalan Hiitolassa, Kylänlahden kalmiston kesäkaivauksilla 2007 palattiin

Theodor Schvindtin (1893) aikaan. Mediaa tai muitakaan nuuskijavierailijoita sinne ei todellakaan odoteltu. Päätyneen kenttäkauden loppuun mennessä jo perusteellisesti tutkituksi tulleen kalmistonytimen ympäristössä mahdollisesti vielä piilevien metalliesineiden kilinä on pidettävä ”mustien arkeologien” kuulumattomissa. Mutta Helsingistä katsoen he ovat toivottavasti kaukana täältä, idässä. Me emme ole muinaisesinekauppiaita, emme piipparihiippareita emmekä juorujupisijoita – emmehän? Ville Laakson rohkea diatarjoilu oli Museoviraston kenttäyoesittelytilaisuudessa konkreettinen luottamuslause suomalaisyleisölle.

Hiitolan komeat haudat eivät tarvitse ympärilleen enempää sädekehää kuin se valo, jota ne itse jo pelkällä olemassaolollaan säteilevät. Lakoninen diakavalkadi riitti — yleisö hengitti syvään. Muissakin esityksissä tiedonaarredia toisensa jälkeen soljui taas silmiemme editse — suurimmaksi osaksi yhtä neutraaleina tiedonantoina. Miksi riemu on pidettävä vakan alla?

Haudanryöstäjien sijaan kavahdamme toisiamme. Esineet ovat tieteellisesti liian arvokkaita uutisjulkaistaviksi kevyesti ja pian. Ensinhän on tähdättävä tulkintaan. Metalliesinelöydöistä tuleekin ongelma. Konservointi maksaa ja julkaisemispaine jää painamaan kaivausjohtajan harteita entistä köyrympään. Löydöt päätyvät hiljaisina varastoon ja entuudestaanakin kompasteleva esinetutkimus jää taas yhden päivituksen verran jälkeen nykyisestä aineistotilanteesta.

Ammattiarkeologillakin on oikeus aarteenlöytämisen iloon! Ei se ole aarteenetsintämentaaliteetin toinen nimi. Maasta löytyvä artefakti on ilonaihe. Jatkan lineaarista logiikkaa: mitä enemmän esineitä, sitä suurempi riemu. Ja jaettu ilo on moninkertainen ilo.

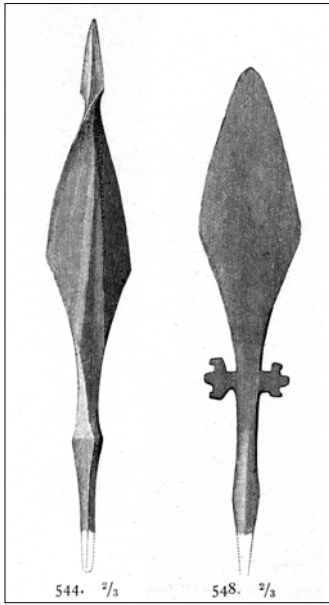
Mitäs löysit?

Löytyneen esineen, vastineiden ja kontekstin tutkimuspohdinta edellyttää tietenkin rautaista esinetuntemusta. Maailman kysymyksistä

luonnollisin on *mikä*. Miksi tulee vasta sen jälkeen, *miten* ja *milloin* –kyselyyn tarvitaan jo paljon pohjatietoa. Pikkuinen lapsi kysyy ilman omia sanojakin, mikä, mikä, mikä tämä on. Aikuinen vastaa esineen nimellä. Lapsi uskoo vastauksen, mutta toistaa silti saman kysymyksen, matkii vastausta — ja oppii.

Arkeologisella kaivauksella lapsellinen ilo saa toistua. Mikä, mikä, mikä tämä on? Rautakauden kaivauksella Ella vastaa. Runsaan, mutta valtaosin vanhentuneen esinetuntemuskirjallisuuden rinnalla Kivikoski 1973 on edelleen rautakauden metalliesinetuntemuksen nurkkakivenämme. Mutta kuvasto on kuvasto, esinekultuurin näyteikkunastona kalpea katalogi, johon menneisyydestä on valittu muutamia mainospaloja. Kuvastovastaus riittää vain esineen nimeksi, jos siihenkään. Arkeologisiin kysymyksiin kuvastonumero on ”liian totta”. Haluamme tietää, miksi, miten, milloin. Kysymme kuka ja kuinka ihmeessä. Kysymme, vaikka joku olisi jo vastannutkin. Esinemuotojen alkuperän jäljillä jokainen kulkija etsii omat reittinsä, vaikka aavistaisi päätyvänsä samaan muinaiseen Roomaan kuin tiedeisoisätkin aikoinaan (Lindbom 2006).

Itse olen viimeksi hipaissut rautakautisen metalliesineistömme tutkimustilannetta esinetuntemusopetuksen parissa, Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa. Ammattiarkeologien kilpajuoksun lähtöruutuun on nyt tulossa uuden tutkintojärjestelmän mukaisesti opiskelleita nuoria arkeologeja. Joillekin heistä korkeakoulu on tarjonnut viisivuotisen filmaisterikurssin, joillekin vasta humkandidutkinnon eli kolmessa vuodessa metodis-käytännöllis-teoreettiset eväät arkeologin tehtävistä tuimimpaan: kenttäyöosaajaksi. Vanhempaa opintovaatimussysteemiä seuranneet maisteritkaan eivät enää aikoihin ole purjehtineet opintojensa halki leppeissä tuulissa. Akateemisella pikavenematkalla on ollut pakko pää edellä sukeltaa mm. artefaktiston avainaineistoon – olipa lättäkö joistain kohdistaan kuinka matala ja mutainen tahansa. Opetuksesta vastaavat luennoitsijaparajat eivät ole siinä tilanteessa voineet jäädä kä-

Kuva 2. Nuolisateeseen Skandinaviassa uskaltautuvan muinaistutkijan työkalulaatikossa Ryghin kuvasto on välttämätön siinä missä internetyhteyskin (kuvalähde: Rygh 1885b: 544, 548, ks. myös Lindbom 2006: 65-66).

pristelemään esinetutkimuksen käpristyneisyyden edessä.

Nutturapäisten opettajien tehtävä ei ole vanhentunut. Esinetytologiat ovat arkeologista yleissivistystä. Paljon parjatussa, Pisapalkitussa peruskoulussa vanhempi sukupolvi välittää untuvikoille nimenomaan yhteisen, korvaamattoman arvokkaan sivistyspaketin. Yliopistoonkin tullaan paitsi pohdiskelemaan myös omaksumaan – anteeksi ruma sana – faktaa.

Faktojen polkeminen maan rakoon on kuulunut suomalaiseen arkeologiaan jo niin kauan, että siitä on tullut standardi. Nyt tarvitaan jo vastauskonpuhdistajia. Jotakin on välttämättä ”tiedettävä”, jotta oletuksille ja tulkinnanvaraisuuksille on riittävän suojaisia kasvuympäristö.

Muutamista alun perin ”vain” opinnäytteistä on tullut rautakauden esinetutkimuksen kotimaisia klassikoita (mm. Hiekkänen 1979;

Suominen 1979). Peruskysymysten perusteelliseen käsittelyyn pohjautuvan perustellut esineryhmittelyehdotuksen elinaikaodote on pitkä (uusinta uutta esim. Lenkkeri 2007).

Pikakatsaus Turun yliopiston arkeologian gradunaiheisiin antaa yhden yleiskuvan siitä, mikä on muotia (www.hum.utu.fi/oppiaineet/arkeologia). Vielä valottavampaa voisi olla verrata arkeologian proseminaarien satoa yliopistoissamme eri vuosikymmenillä. Siinä opintojen vaiheessahan alkuinnostus on kypsymässä ammatti-identiteetiksi ja oman tutkijaorientaation suunnanvalinta alkaa ajankohdistua. Esinetuntemuksen on yrittänyt kietoa monia meistä pauloihinsa, mutta sitten tuuli on osoittautunut vastaiseksi tai tutkimusmahdollisuuksien kartalta on löytynyt vielä lupaavampia valloittamattomia rantoja.

Turun yliopistoon vuonna 1968 perustetun oppiaineen ensimmäisten oppineisuidenosoitusten joukossa on useita esineistön perusselvityksiä (rautakausiaiheita: Pihlman 1979; Koponen 1979; Korkeakoski-Väisänen 1980) ja kalmistojen perusanalyysjä (rautakautta: Aroaho 1977; Salmio 1980). Aineiston kuvaukseen vankasti paneutuvaa, kysymyksenasetteluiltaan jyrkää perusarkeologiaa jatkettiin 1980-luvulla (Lähdesmäki 1985; Lehtinen 1983; Brusila 1986). *Muutuva miljö, muuttuva yhteisö* –hanke laajensi kysymyksiä arkeologis-maantieteellisiin ympäristö- ja kulttuurihistorian ongelmiin (mm. Saloranta 1994; Lehtonen 1996). Yksittäiset kalmistot eivät enää pitkään aikaan päätyneet gradunaiheiksi perinteisellä analyttis-deskriptiivalla tavalla. Sen jälkeen rautakauden kalmistoaineistoihin nojaavat tehtävänasettelut näyttävät olleen yhä painokkaammin teoreettis-metodisia tai painopiste on lähdekritiikin lähetyvillä (Raninen 2000; Haimila 2002; Hietala 2003; Hymylä 2004; Pietikäinen 2006). Rautakauden metalliesineaiheisiin on tartuttu 1990- ja 2000-luvulla muutamia kertoja. Jotta työmäärä pysyy jotakuinkin inhimillisenä, aiheen rajauksessa on oltava entistä kriittisempi tai näkökulmaksi on valittava suorakatseisesta kuvauksesta poikkeava suunta (Karvonen 1997;

Anttila 2002; Moilanen 2006). Sari Mäntylän tappara-aihe on loistoesimerkki siitä, miten aineiston järjestäminen palkitsee tekijänsä monenlaisissa tilanteissa käyttökelpoisena lähtökohtana (mm. Mäntylä 1997; 2005).

Esineet ovat kovin eläväisiä: jäykkiin systeemeihin taipumattomia, tulkinnanvaraisia, tulkitsijansa silmissä muuntuvia, kurittomia. Renessanssiarkeologeja, joilla olisi aikaa, taitoa ja rohkeutta heittäytyä koko esihistorian esineasiantuntijoiksi, tapaamme ymmärrettävästi lähinnä muotokuvina luentosaleissa ja oppihistoriateoksissa. Sukelluksella esinetutkimuksen syviin vesiin yksinäinen seikkailija ottaa tarpeettomia riskejä. Tarvitaan hyvin varustettu tukialus moniosajamiehistöineen ja ajantasaisine tutkimusvälineistöineen.

Wikiarkeologiaa

Yksinkertaisena, digitalisoimattomana ja kaivausretkillä hiirenkorville selattuna käsikirjana Kivikosken kuvasto näyttää triviaalilta apuvälineeltä, jonka jälkeenjääneisyys paistaa jo painovuodesta. Tarkemmin ajatellen se on uskomaton linnoitus, jonka kuvista nousee portaikkoja kymmeniin Euroopan-kuuluihin klassikkoryhmittelyihin tai –typologioihin ja laajasti tunnettuihin aineistöihin.

Nykyisessä informaatiotulvassa ja aineistohakujen vaatimuspaineissa vanhat tietotornit eivät tietenkään ole enää puolustuskykyisiä. Omissa piireissämme saamme Ellan katalogista moneen tilanteeseen riittävän tietoensivun, mutta entä kansainvälisesti? Vaatimustaso nousee, kun ulkomaiset esinevastineet ovat virtuaalipyörähdyksen päässä omilta näyttöruuduiltamme. Pääsevätkö merentakaiset kollegamme googlaamaan meidän kaivausuutisiamme?

Miten hyvä, etteivät menneisyyden yhteisöt olleet yhtä maapalloistuneita! Meitä aikanaan kaivavat arkeologithan joutuvat ottamaan tavarapaljoutemme ja esinedesignimme vastineidenetsinnässä huomioon koko maailman. Aikanaan tulevat avaruusasema-arkeologitkin. Miten kevyesti kuu- ja marsperän

kaivaminen mahtaakaan sujua!

Kouluissa läksyjenopettelu ohelle on noussut rajattoman laaja haaste. Käsitettäviksi kappaleiksi puristuvan ydintiedon (aakokset ja kertomataulu...) ympärille on kasvanut jatkuvasti laajeneva, pimeää ainetta ja mustia aukkoja kuhiseva tietouniversumi. Siellä navigoinnin opettelu alkaa viikari-iässä ja viimeistään koulureppuun pakataan virtuaalisen suunnistuksen geeäspee. Internetittömän suomalaiskodin lapsesta on tulossa syrjäytyjä.

Arkeologian uusien typologiatietopakettienkin olisi palveltava ennen kaikkea universumisuunnistusta. Arkeologiyhteisössä yhteisen yleissivistyksen minimivaatimusraja on hämärtynyt näkymättömiin eikä kaikille toisaalta tarpeellista, toisaalta riittävää tietomäärää kannata yrittääkään määrittää. Arkeologikuntammekin on laajentunut pitsireunaiseksi: osa arkeologeista toimii muilla aloilla kuin arkeologian ytimessä, osa arkeologian ydintoimijoista on muiden alojen osaajia. Toiset suunnistavat esinevaruoksissa suvereenisti, toiset pyristelevät uusavuttomina, esinetietämyksensä peruspuuroksi edelleen Ellan keittämää velliiä lipittäen. Tieto on rakennettava monikäyttöisesti tietokantamaiseksi — olipa sen tekninen formaatti millainen tahansa.

Helsingissä aineopintojen esinetuntemuskursseilla rautakaudelle on varattu kuusi luentotuntia, joihin sullotaan tutkimushistoria, esinetyypit, löytötilanne, hieman metalliteknologiaa... Kurssin tueksi kehittelemme rautakauden esineiden esittelynettisivustoa. Vaikka se on kevyesti tokaisten ikuisuusprojekti, työ jatkuu ja edistyy (keskeneräisenä, mutta julkisena: www.helsinki.fi/arkeologia/rautaesine/aseet). Pelkästään keskeisimpien kotimaisten tutkijoiden laatimien esineryhmittelyjen esittely tuottaa kuitenkin raskaita tekstimassoja ja vaatii kymmeniä, satoja valokuvia. Kerran kirjoitettu ei tosin onneksi menetä ajankohtaisuuttaan parissa yössä – onhan valtaosa tiedosta tutkimushistoriaa.

Rautakautisten esinetyyppien esittelytietopaketin, joka kulmakivenä todella korvaisi Kivikosken,

- on perustuttava eri esineryhmien uuden-aikaiseen tutkimukseen
- on oltava selkeästi kirjoitettu ja kuva-aineistoltaan laadukas
- on tarjottava numerotietoja (mitat, löytö-kontekstikoordinaatit jne.)
- on pysyttävä seuraamaan karttuvaa koti-maista aineistoa (lähes) reaaliajassa
- on oltava täydennettävissä ulkomaisella vertailumateriaalilla sitä mukaa kun siihen on resursseja
- on siedettävä tulkinnanvaraisuutta ja muutoksia
- on oltava helposti saatavilla — suomeksi: internetissä
- on käännettävä tarpeellisilta osiltaan vieraille kielille

On helppo nähdä, mitä edellä esitetyt ”pikku”vaatimukset tarkoittavat käytännössä. Uuden esinekuvaston malliformaatti on wiki.

Aluksi on rakennettava eri esineryhmien perusrhytmittelyperusta. Valvonta on tietenkin avainasia: ei kuka tahansa ei voi lisätä rokkaan mitä rikkoja tahansa. Toisaalta yhtenäistävään metodiohjailuun tuskin olisi syytä kahliutua — päinvastoin tutkijoiden luovuus rhytmittelyn ja typologisoinnin eri tapojen kehittämisessä on nyt kullannarvoista.

Alkuvaiheessa on myös hyödyllistä julkaista lyhyitä, vaikka vain kuvallisia esineiden periodeittaisia yhteiskuvatiivistelmiä, esimerkiksi Turun yliopistossa muutama vuosi sitten käytetyn esinetuntemussivuston tapaan. Monilla museoilla on niin ikään jo valmiina kätevää materiaalia, josta uusi yhteinen wikikokonaisuus saisi täydennystä melko vähällä vaivalla.

Luonnollisesti tarvitaan myös sitä, mistä puhetta tulee olemaan yhtä kauan kuin puutettakin: kaivausjohtajille ja kaivausryhmien muille osaajajäsenille tutkimusaikaa aineistojen työstämiseen ja julkaisemiseen. Onneksi esineaiheistakin kirjoitetaan, laadukkaasti. Esineitä julkaistaan, ansiokkaasti. Miten olisi esineartikkelitietokanta?

Kansainvälisiä kollegoja kohdatessa olisi sitten helppo näyttää, millaista meidän

materiaalimme on ja kysäistä vertailukohtia. Linkkejä ulkomaisille esinetietoussivustoille on helppo lisätä, mutta päivityksestä olisi tietenkin pidettävä visusti huolta. Kun pienetkin tiedonfragmentit olisivat arvossaan, puroista kasvaisi leveä virta...

Kuka perustaisi suomalaisen rautakautisen esineistön wikin? Resurssipula on relaatiivinen olotila. Yltäkylläisyydessäkö muka matkattiin Siperiaan kaivamaan Suomen suvun juuria, kultarahoillako Ellan kuvasto aikanaan kustannettiin? Ilmastonmuutos torjutaan vain talkoilla. Puhaltaminen yhteen hiileen on toivottavasti jäämässä fossiilisten polttoaineiden myötä historiaan — virtuaalimaailmaan sopisi ehkä metafora aivomyrkyisien tuulten synkronisoinnista.

Wikiarkeologiakeskus voisi alkuvaiheessa olla projektirahoitteinen projekti, mutta ennen pitkää sen olisi tietenkin oltava vakituinen osa jonkin tutkimuslaitoksen organisaatiota ja vähintään yhden digitekniikkataitoisen rautakausiasiantuntijan päätyö. Heitän haasteen yliopistojen arkeologian oppiaineille, kaikille kolmelle yhdessä — sopuisan ja hedelmällisen työnjaon merkeissä.

Realismia? Milloin tartumme toimeen? Olemassa olevan tiedon kokoaminen on jo varovasti aloitettu — laajempi nuotiopiiri on helppo kutsua kokoon vaikka jo Ellan professorinimityksen 60. juhluvuonna 2008. Jos vuoden taipuessa kohti loppuaan olemme myöhässä, tilaisuutta ei ole menetetty: Vuonna 2009 Ellan emeritointumisesta on tullut kuluneeksi 40 vuotta. Myöhäistä ei toki ole vuonna 2010:kään: emeritan siirtymisestä toisenlaisille metsästysmaille on silloin 20 vuotta. Tai miten komea olisikaan wiki-Ellan perustamisvuodeksi 2011, auktoriteettimme syntymän 110. juhluvuosi.

Kivikosken kuvaston ensimmäisen painoksen (1947, 1951) 60-vuotisjuhluvuosi 2007 jääköön joka tapauksessa tieteenhistoriaan näiden visioiden esittämisvuotena. Kulttuurikerros ei ole hauta- vaan kasvumultaa!

Lähteet

Painanamattomat oppinnäytteet

- Anttila, Marja 2002. *Profaanit metalliastiat ristiretkiäjalta uuden ajan alkuun. Esimerkkiaineistona Kansallismuseon kokoelmat*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Aroalho, Jouko 1977. *Nuoremman rautakauden polttokenttäkalmisto Aurajokilaaksossa*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Brusila, Heljä 1986. *Maarian Saramäki rautakauden kalmisto Turussa*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Haimila, Miikka 2002. *Polttokenttäkalmisto - erään tilan analyysi. Esimerkkeinä Hämeenlinnan Riihimäki ja Hämeenlinnan Imatran Voima 9*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Hietala, Elsa 2003. *Lieto, Sauvala, Ylipää - polttokenttäkalmiston tutkimushistoriasta uusiin tulkintoihin?* Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Hymylä, Janne 2004. *Rituaalit ja polttokenttäkalmisto. Piikkiön Rungon Koskenhaan polttokenttäkalmiston löytömaterialin ja rakenteiden rituaaliarkeologinen tulkinta*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Karvonen, Johannes 1997. *Vainajien esineiden tahallinen särkeminen Liedon Sauvalan Ylipään ja Lempäälän Päiväniemen kalmistoissa*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Koponen, Ritva 1979. *Suomen rautakauden pinsetit*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Korkeakoski-Väisänen, Kristiina 1980. *Manner-Suomen viikinki- ja ristiretkiäajan rannerenkaat ja niiden ornamenttiikka*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Lehtinen, Leena 1983. *Maskun Humikkalan ja Nousiaisten Moisio Myllymäen kalmistot ristiretkiäajan yhteiskunnan heijastajina*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Lehtonen, Kaisa 1996. *Aurajokilaakson rautakautisen asutuksen rakenne ja suhde historiallisen ajan asutukseen*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Lenkkeri, Pekka 2007. *Väkipuukot ja yksiteräiset miekat – Suomen merovingiaajan skramasaksien typologia*. Arkeologia, Helsingin yliopisto. Pro gradu.
- Lähdesmäki, Ulla 1985. *Suomen vanhemman rautakauden metalliesineiden ornamenttiikka ja muotoilu*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Moilanen, Mikko 2006. *Viikinkiäikaisten miekkojen säiläkirjoitusten valmistaminen kokeellisen arkeologian näkökulmasta*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Mäntylä, Sari 2001. *Tappara sotakirves ja symboli - tapparan funktion ja symbolimerkityksen tarkastelua, tapaustutkimuksen kohteena Turun (Kaarinan) Kirkkomäen ruumiskalmisto*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Pietikäinen, Taina 2006. *Muutos ja pysyvyys - hautausrituaali nuoremmalla rautakaudella Raision Mahittulan Tuomalan kalmistossa*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Pihlman, Sirkku 1979. *Kansainvaellusajan aseet Varsinais-Suomessa*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Raninen, Sami 2000. *Asehautaukset pohjoisessa Varsinais-Suomessa vanhemmalta roomalaisajalta viikinkiäajan keskivaiheille*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Salmio, Leena 1980. *Tyrvään Kaukolan, Tyrväänkylän ja Liekosaaren rautakautiset kalmistot*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Saloranta, Elina 1994. *Rautakautinen kolonisatio ja maankäyttö Turun (Maarian) Vähäjokilaaksossa*. Suomalainen ja vertaileva arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Sipiläinen, Kirsi 2002. *Turun arkeologiset leulöydöt*. Arkeologia, Turun yliopisto. Pro gradu.
- Suominen, Esa 1979. *Suomen nuoremman roomalaisajan aseet*. Suomen ja Skandinavian arkeologia, Helsingin yliopisto. Pro gradu.

Internet-lähteet

- www.hum.utu.fi/oppiaineet/arkeologia/arkisto/opinnaytteet/
- www.helsinki.fi/arkeologia/rautaesine/aseet

Kirjallisuus

- Ailio, Julius 1922. Karjalaiset soikeat kupurasoljet. *SMYA* XXXII:3.
- Ajankohtaista. Uutisia meiltä ja maailmalta. *Muinaistutkija* 4/2007.
- Aspelin, J.R. 1880. *Muinaisjäänöksiä Suomen*

- suvun asumusaloilta. IV. Rauta-aika.* Suomenmaan muinaiskaluja. Helsinki.
- Creutz, Kristina 2003. Tension and tradition: a study of Iron Age spearheads around the Baltic sea. *Thesis and Papers in Archaeology N.* s. 8. Stockholm
- Hiekkanen, Markus 1979. Suomen rautakauden nuolenkärjet – typologinen tutkielma. Helsingin yliopiston arkeologian laitos, *Moniste* 19.
- Huurre, Matti 1979. 9000 vuotta Suomen esihistoriaa. Keuruu.
- Huurre, Matti 1995. *9000 vuotta Suomen esihistoriaa.* Helsinki
- Kivikoski, Ella 1947, 1951. *Die Eisenzeit Finnlands. Bilderatlas und Text I-II.* Porvoo.
- Kivikoski, Ella 1961. *Suomen esihistoria.* Porvoo.
- Kivikoski, Ella 1973. *Die Eisenzeit Finnlands.* Helsinki.
- Lindbom, Peter 2006. Vapnen i wreccornas tid 150-500 e.Kr. Om de romerska auxiliarpilspetsarna och den västliga traditionens framväxt. *Aun* 36.
- Luoto, Kirsi 2007. Artefacts and enculturation – Examples of toy material from the medieval town of Turku. Hortus novus. *Fresh approaches to medieval archaeology in Finland. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XIV:* 10-20.
- Mäntylä, Sari 2005. Broad-bladed axes, their function and symbolic meaning. Rituals and relations. Studies on the society and material culture of the Baltic Finns. *Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia, Humaniora* 336: 105-130.
- Salmo, Helmer 1938. Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland. *SMYA XLII:* 1.
- Salmo, Helmer 1956. Finnische Hufeisenfibeln. *SMYA* 56.
- Schvindt, Theodor 1893. Tietoja Karjalan rautakaudesta ja sitä seuraavilta vuosisadoilta. *SMYA XIII.*
- Sihvo, Pirkko 2003. Muinaiskarjalaiset puvut Kalevalaa kuvittamassa. *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I.* Jyväskylä : 399-400.
- Sinihameet, kultavyöt. Suomalaisia muinaispukuja 2003.* Toim. Helena Luoma. Pirkanmaan käsi- ja taideteollisuus ry, Tampere.
- Sipiläinen, Kirsi 2003. Pienoisaseita ja puunukkeja. *Kaupunkia pintaa syvemmltä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX:* 295-306.
- Suomen historia I.* 1985. Weilin & Göös. Espoo. 2. painos
- Rygh, O. 1885a. *Norske oldsager. Ordnete og forklarede av O. Rygh. Forste afdeling. Afbildninger och oversigter.* Christiania.
- Rygh, O. 1885b. *Norske oldsager. Ordnete og forklarede av O. Rygh. Anden afdeling. Oplysninger om de afbildede oldsager.* Christiania.
- Uino, Pirjo 1997. Ancient Karelia. Archaeological studies. *SMYA* 104.
- Kirjoittaja on Turun yliopiston arkeologian jatko-opiskelija sekä ajoittain projektitutkijana sekä tuntiopettajana Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa.*